

«МУЗІКА» ЯК ТРАДИЦІЙНА ФОРМА ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ ОПІЛЛЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Роксолана Дяківнич

УДК 394.5-053.6(477.83/.86)“19”

У статті на основі польових етнографічних матеріалів подано докладний опис і аналіз «музики» як однієї з найбільш поширених та популярних форм дозвілля молоді Опілля. Ідеться, зокрема, про місце, час, учасників «музики», роль та значення цієї форми дозвілля для формування в молоді соціально значущих ідеалів, моделі поведінки в майбутньому сімейному житті й дошлюбного спілкування загалом.

Ключові слова: етнологія, Опілля, молодь, дошлюбне спілкування, молодіжна громада, «музика», танці, музиканти.

В статье, опираясь на полевые этнографические материалы, автор представил описание и анализ «музыки» как одной из наиболее распространенных и популярных форм досуга молодежи на Ополье. Речь идет, в частности, о месте, времени, участниках «музыки», роли и значении этой формы досуга для формирования у молодежи социально значимых идеалов, модели поведения в будущей семейной жизни и добрачного общения в целом.

Ключевые слова: этнология, Ополье, молодежь, добрачное общения, молодежная община, «музыка», танцы, музыканты.

The article is based on field-study ethnographic materials and gives detailed description and analysis of *muzyka* as one of the most widespread and popular leisure activities of young people in the Opillia region. Particularly, the authoress covers the place, time and participants of *muzyka*, as well as defines the role and significance of this leisure activity in forming socially important ideals in young people and influencing the development of behavioural patterns in their future family life and premarital communication in general.

Keywords: ethnology, Opillia, young people, premarital communication, youth community, *muzyka*, dances, musicians.

Проблематика, пов'язана з комплексним дослідженням традицій дошлюбного спілкування української молоді, зокрема форм відпочинку та дозвілля хлопців і дівчат шлюбного віку, має доволі тривалу історію вивчення, адже ці питання знайшли своє відображення в наукових розвідках як дослідників ХІХ — початку ХХ ст. (Микола Сумцов [23], Митрофан Дикарев [10; 11], Орест Левицький [13; 14; 15]), так і сучасних етнологів (Анатолій Пономарьов [17], Олена Чебанюк [24; 25], Юрій Пуківський [18; 19; 20] та ін.).

Одним з найменш досліджених етнографічних районів України сьогодні є Опілля [8, с. 53]. Більшість дослідників вважають, що Опілля охоплює територію центральної Львівщини в басейнах верхнього Бугу і лівих приток Дністра, а також суміжні райони західних Тернопільської та Івано-Франківської областей [21, с. 80]. З вищезазначеного випливає, що згідно із сучасним адміністративно-

територіальним поділом до Опілля належать Перемишлянський, Пустомитівський, Городоцький, Мостиський райони, північна смуга Жидачівського, Миколаївського, лівобережжя Дністра Самбірського, північні окраїни Старосамбірського, східна окраїна Яворівського, південна частина Жовківського, Кам'янка-Бузького, південний захід Буського та Золочівського районів Львівської області, західна частина Бережанського та південно-західна смуга Зборівського районів Тернопільської області; північна смуга лівобережжя Галицького і майже весь Рогатинський (за винятком південно-західної групи сіл) район Івано-Франківської області [8, с. 71]. Наразі немає узагальненого дослідження про висвітлення особливостей матеріальної та духовної культури ополян. Щобільше, у сучасній українській етнологічній науці обмаль навіть тематичних публікацій, які розкривали б основні аспекти культури й

побуту цього історико-етнографічного району України. У пропонованій статті мова йде про «музику» — одну з найбільш популярних і поширених форм дозвілля неodrуженої молоді. Автор свідомо обрав цей об'єкт дослідження, щоб проілюструвати широкому читацькому загалу багатство й локальні особливості молодіжного громадського побуту та соціонормативної культури ополан. Основою статті є зібрані автором польові етнографічні матеріали зі Львівщини. Хронологічні межі студій охоплюють першу половину ХХ ст., позаяк переважна більшість зібраних нами польових відомостей, що стосується «музики» як однієї з основних форм дозвілля і відпочинку молоді, належить до цього періоду.

Традиційною формою дозвілля української молоді у весняно-літній період була «вулиця» [23, с. 71]. Для етнографічних районів України відомі різні локальні назви цього явища соціонормативної культури: «танці-вечірки» [22, с. 353], «тиндита» [3, арк. 6], «колодки», «досвітки» тощо [12, с. 34]. Щодо Опілля, то тут цю форму дозвілля молоді називали переважно «музиками»: «О, в нас “музики” страшні! Йшли до клубу на “музики”. Не казали “на танці”, казали “на музики”...» (с. Брюховичі Перемишлянського р-ну Львівської обл.) [2, арк. 82].

Суть «музики» як форми дозвілля молоді полягала в організації танців, на які сходилися хлопці та дівчата шлюбного віку: «Молоді збиралися собі разом та й робили яку забаву. Співали, танцювали, жартували, сміялися... Но в нас найбільше на тоті “музики” збиралися, би потанцювати...» (с.мт Ццирець Пустомитівського р-ну Львівської обл.) [6, арк. 40]. На цьому суто розважальному зібранні молоді люди могли поспілкуватися з ровесниками в невимушеній атмосфері, фактично без нагляду та контролю з боку старшого покоління, що сприяло формуванню потенційних шлюбних пар.

Традиційно «музики» відбувалися в теплу пору року. Орієнтовно їх починали проводити відразу після Великодня, а закін-

чували восени, коли закінчувалися основні роботи з підготовки до зими та завершувався господарський рік [12, с. 34]. Водночас доцільно зауважити, що на теренах Опілля обов'язковою умовою проведення «музики» була відсутність релігійних заборон на танці та співи: «Но ніяких співів, танців, забав то вже раз у піст ніхто не провадив...» (с. Шайбівка Бережанського р-ну Тернопільської обл.) [2, арк. 4]; «У піст то ми вже по хатах сиділи. То родичі не дозволили ніде ходити» (с. Семенівка Пустомитівського р-ну Львівської обл.) [6, арк. 18]. «Музики» не проводили також, якщо в селі було весілля або похорон: «Як яке весіле було в селі, то йшли на весіле, а не на “музику”... Но і як похорон був, то тожи не збиралися вже...» (с.мт Ццирець) [6, арк. 40].

Стосовно часу проведення «музик», то, як зазначила переважна більшість інформаторів, вони відбувалися в неділю, відразу після обіду або ж після вечірньої служби в церкві: «Та так або по обіді збиралися, або вже під вечір, після служби...» (с. Бачів Перемишлянського р-ну Львівської обл.) [2, арк. 86]; «То до церкви йшли до обіда, а потім вже по обіді були в клубі ті танці»: (с. Семенівка) [6, арк. 14]. Зазвичай «музики» тривали кілька годин, а їх учасники розходилися близько опівночі: «Вечером, не знаю, котра то година була, а вже чуємо бубен “бум-бум”, то вже скоро ноги миємо і біжимо на танці!.. До дванадцятої години, а довше — не» (с. Семенівка) [6, арк. 2]. Деякі респонденти стверджували, що «музики» тривали далеко за північ, і хлопці та дівчата поверталися з них аж уранці: «Музика була щосуботи, щонеділі. Збиралися від полудня аж до вечора, а потім дівки йшли сі перебирати в інші лахи, бо тих шкода було, шо в неділю вдень до церкви брали. А потім ше аж до передране гуляли...» (с. Мала Горожанка Миколаївського р-ну Львівської обл.) [1, арк. 43]. Слід зазначити, що на території Бойківщини до часу закінчення «музик» ставилися суворіше: вва-

жалосся, що порядному хлопцеві й особливо дівчині не можна затримуватися на «музиках» і приходити додому пізно — опівночі: «Але ранше як було: до вечири! По вечери всьо дома! Де, так нхто не йшов, як нись [сьогодні. — Д. Р.]... Бо, як була-м запоздила [запізналася. — Д. Р.], була-м надворі ночувала!» (с. Закіпці Турківського р-ну Львівської обл.) [3, арк. 22]. На Гуцульщині виховані, негулящі дівчата мали повернутися з «музики» не пізніше ніж прийде черед з пасовища, тобто близько восьмої-дев'ятої години вечора [17, с. 413]. За морально-етичними нормами не могли гуляти до ранку і подільські дівчата, додому вони повинні були повернутися ще засвітла [16, с. 120].

Відповідальність за організацію «музики» та дотримання на цьому зібранні порядку покладалася на парубочу громаду: «Ми були хлопці гонорові, ми собі самі всьо то організували, провадили і за порядком там слідили...» (с.мт Цирець) [6, арк. 41]; «Але то більше самі хлопці поредку пиннували» (с. Градівка Городоцького р-ну Львівської обл.) [7, арк. 26]. Тобто відбувалася своєрідна трансляція повноважень щодо дотримання порядку та моральності на «музиках» від сільської громади чи батьків до лідерів парубочої громади: «То родичі до того не лізли, шо сі на танцях робило...» (с. Градівка) [7, арк. 32].

Неоднозначними є відомості щодо пошуку та критеріїв вибору місця проведення «музики» на досліджуваних теренах Опілля. Так, у с. Подусів Перемишлянського району Львівської області «музики» проводили в стодолах, з господарями яких парубки традиційно домовлялися заздалегідь: «Колись то у стодолах все робили [«музику»]... То хазяїн спорудив за то гроші, задурно не, і в неділю по полудни там собі танцювали хлопці і дівчата... Хлопці складалисі, а дівчата нічого не платили ні за «музику», ні за нічого. Всьо хлопці платили...» (с. Брюховичі) [2, арк. 138]. Утім, традиційним місцем проведення «музики» на Опіллі

були безпосередньо хати: «І клубу не було, і в любі хаті собі заграли і потанцювали... Та в нас клубу так як не було, то все в трьох чи в чотирьох хатах так робили ті гульки. А де клуб є, то тоді вже в клубі» (с. Шайбівка) [2, арк. 18]. Хлопці домовлялися з господарем, щоб дозволив молоді в неділю погуляти у своєму домі: «Та то могли сі наперед домовляти, щоби на неділю дали хати, коли будут хлопці «музику» робити», (с. Шайбівка) [2, арк. 21]. Цікаво, що на Опіллі основною умовою, на яку зважала парубоча громада під час вибору хати для проведення «музики», була наявність у ній дерев'яної підлоги, адже в цьому разі хлопцям і дівчатам було набагато зручніше танцювати: «А за мої памняти, то хлопці збиралися [на «музику»]... Так по очереди було, де в кого є підлога... То тої неділи в тої хати було: грали там, сходилисі і дівчата, і хлопці. А на другу неділю — друга очередь, так якби другої хати очередь... Та й так по очереди тоті «музики» йшли» (с. Шайбівка) [2, арк. 2].

На території Опілля «музику» подекуди дозволяли проводити й у приміщенні місцевої школи, «Просвіти» або читальні (якщо парубки зуміли домовитися про це із сільською владою): «То зразу клубу ше не було... То ми [хлопці] до школи ходили, директора просили, би нас пустив танцювати, і потім після танців мусили підмітали, чистити, бо діти потому йшли до школи» (с. Болотня Перемишлянського р-ну Львівської обл.) [2, арк. 89]; «...Казали колись в нас, шо то «Читальня». То був файний дім, там дах був, підлога була з дерева — там була «музика», там мож' було файно потанцювати. То ми там ті танці робили...» (с. Великий Любінь Городоцького р-ну Львівської обл.) [7, арк. 2].

На Опіллі правом відвідувати «музики» володіла фактично вся неодружена молодь села, а також одружені чоловіки і жінки, старші люди й навіть діти: «Приходили всі... І молоді, і такі вже старші, жонаті, і на-

віть старі баби... Та вони так дуже не гуляли, а прийшли та їм сі подивили, як томо молоді гуляють...» (с. Болотня) [2, арк. 34]; «Приходили [маленькі діти], но переважно з мамов... Воно сіло і дивилосі, як старші гуляють...» (с. Градівка) [7, арк. 25].

Неоднозначними є етнографічні відомості щодо права відвідувати «музики» молодшими хлопцями та дівчатами (які ще не були членами молодіжної громади, тобто не вступили в пору так званого парубкування чи дівування). Частина опитаних респондентів стверджувала, що молодші за віком хлопці та дівчата нізащо не мали права відвідувати «музику»: «Ранше не можна було, бо то були старші хлопці... Та їм тоди так не пускали таких малих. Малі дома сиділи, а не на «музики» йшли» (с. Гірське Миколаївського р-ну Львівської обл.) [1, арк. 40]; «То не було для дітей, то вони туду й не йшли... Де були старші, де вони гуляли, то дітям там не було раз вже шо робити...» (с. Великий Любін) [7, арк. 3]; «Вони не ходили, не ходили малі... Їх ніхто не пускав...» (с. Колоденці Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) [4, арк. 5]. Водночас слід зауважити, що в деяких селах Перемишлянського району Львівської області до відвідування «музик» молодшими за віком хлопчиками та дівчатками ставилися поблажливіше: «Як була [«музика»] в неділю, то все приходили й такі молодші, шо ся поженили, й діти. То пообідали, танці сі не зачинали вечером, танці сі зачинали після обіда, то діти могли прийти подивитися. То їм ніхто з того не виганев...» (с. Бачів) [2, арк. 78]. Однак на теренах Бойківщини (зокрема, у досліджених нами селах Турківщини) не вдалося зафіксувати відомості про відвідування «музик» молодшими дітьми чи підлітками: «То в хаті музика грала, а ми [молодші хлопці і дівчата] на ямі танцювали!..» (с. Закіпці) [3, арк. 2]. Щобільше, на Турківщині старші люди й навіть молоді подружні пари «музики» не відвідували, адже вважалося, що це не зовсім пристойно: «Та де, та хіба молоді йшли! Йї, та де ста-

рі йшли? Чого їм було туду йти, шо там не виділи?» (с. Яблунів Турківського р-ну Львівської обл.) [3, арк. 48].

На Опіллі приходили на «музики» мали право і так звані старші дівки та покритки (їх називали тут переважно «завитками» [1, арк. 3]), хоча свідомо вони цього не робили, побоюючись глузування чи засудження молодіжної та сільської громад: «Та вони могли ніби й прийти, але вже так то не йшли, то сі вже встидали... Де її то вже було в голові?» (с. Бачів) [2, арк. 86]; «А то вже як її воля: хотіла — йшла, хотіла — не... Ніхто сі не сміяв... А вже як старша [дівка], то вже не хоче...» (с. Колоденці) [4, арк. 5].

За нормами звичаєвого права, хлопці і дівчата починали відвідувати різні зібрання й брати участь у дозвіллі молоді шлюбного віку (зокрема, і в «музиках»), коли ставали повноправними членами парубочої чи дівочої громади. На Опіллі вік вступу до молодіжних громад коливався переважно від 14–15 (для дівчат) до 16–18 (для хлопців) років [2, арк. 46]. Саме у такому віці хлопці і дівчата вже починали відвідувати «музики» й бути учасниками різних форм дозвілля молоді: «Та більше так-во під дваїцїть [років], а такі молоденькі не ходили колїсь...» (с. Лани Пустомитівського р-ну Львівської обл.) [6, арк. 60].

Подекуди «музики» відвідували й значно молодші дівчата та хлопці. Так, респондентка зі с. Стратин Рогатинського району Івано-Франківської області згадувала, що досить рано почала відвідувати «музики», оскільки мала певні музичні здібності, тому старша молодь не заперечувала її присутності на танцях: «Тринаїцїть років — і я любила грати на гітарі. О, то я вже починала так ходити... То старші дівки самі кликали, би я співати їм помагала...» [2, арк. 95].

Доцільно також зауважити, що на території Опілля дівчатам до 14–15 років дозволяли відвідувати «музики» спорадично, але безпосередньо участі в танцях чи забавах старшої

молоді вони не брали, а лише спостерігали, набираючись відповідним способом досвіду спілкування з парубками та поводження на «музиках» загалом: «*Ми ще такі були молоді дівчата — я і ще їдна — то тоді ті танці були робили в школі. Ми, можи 'смо мали по п'ятнайцять років, то ми ці так не танцювали з хлопцями, як то дівки настояці. Ну, та й ми так 'смо сіли коло печи, повпиралісі в п'єц та й грїїмси... Така "музика" в нас тоди була...*» (с. Мала Горожанка) [1, арк. 29]. Про таке розповідали й інформатори з Бойківщини: «*Та діти хіба шо могли си стояти збоку і хіба дивитися... А так, шоби вни ся пхали, то ні...*» (с. Закіпці) [3, арк. 22]. У цьому контексті слід згадати про відвідування «музик» хлопцями-підлітками (так званими підпарубками), позаяк на теренах Опілля спорадично побутовало й таке явище. Старша молодь ставилася до них дещо зверхньо, що, зокрема, вбачаємо в розповіді респондентки із с. Шайбівка Бережанського району Тернопільської області: «*О, та я навіть з такими-во молодшими хлопчиськами, то й не дуже хтіла йти гуляти... Я сі дивила, би який жонатий був, такий трошка молодший жонатий, бо я знаю, що я си з ним файно погуляю, а не то що з таким-во [підпарубком]. — Р. Д.]. Не раз і піду з таким малим гуляти, а він так нездало гуляє, то я піду, 'го лишу та й по всьому!*» [2, арк. 3].

Наведена розповідь ілюструє трохи зневажливе ставлення до молодших хлопців, порівняно зі старшими парубками, адже якщо дівчина залишала під час танцю старшого парубка чи якимось іншим чином висловлювала йому неповагу, то її очікував осуд всієї молодіжної громади і навіть певне моральне чи фізичне покарання: «*Як котрась дівчина не хотіла, може, котрогось хлопця, вобразила його чимось, то всяке могло бути... О, навіть знаєте, шо в нас не раз було? Навіть хлопець міг заграти марша і її просто випровадити з "музики"... Таке не треба було робити. То таке не файно вже*

було, знаєте, встидно. [...]. Та, може, і вдарив, як шось сі там провинила, то, може, і вдарив... Та таке, може, могло бути, що і вдарив...» (с. Вовчатичі Жидачівського р-ну Львівської обл.) [5, арк. 41–42].

Молодим людям для того, щоб відвідувати «музики», обов'язково був необхідний батьківський дозвіл (особливо це стосувалося дівчат), про що згадували респонденти майже всіх досліджуваних сіл Опілля: «*Ну, та треба було питатисі. І хто не пішов до церкви на вечірню по вбіді, то і мама чи тато і на "музики" не пустив...*» (с. Гуминець Пустомитівського р-ну Львівської обл.) [1, арк. 80]; «*Треба було сі питати. Треба було сі питати і треба було прийти не пізно, бо були би сі сварили...*» (с. Брюховичі) [2, арк. 133]; «*Та питалісі, та як не питалісі? Та то могли й не пустити...*» (с. Бібрка Жидачівського р-ну Львівської обл.) [5, арк. 13]. Проте відразу зауважимо, що в с. Болотня інформаторка розповідала, що старші дівчата і хлопці, яких уважали повноцінними членами молодіжних та парубочих громад, могли відвідувати різні зібрання молоді, зокрема й «музики», не питаючи щоразу батьківського дозволу: «*Поки, може, молодші, то так, все сі питали, а вже старші, як мали коло двацять [років], то вже, може, й не питали...*» [2, арк. 79]. Однак батьки обов'язково вказували, коли дочка мала повернутися додому: «*Могли й не пустити. Казали: "Я тебе не пускаю. Не можна! Не Йди! А йдеш, то шоб мені зараз була вдома..."*» (с. Болотня) [2, арк. 83]. Хлопці здебільшого не повідомляли батьків про свій намір відвідати «музики» і не отримували за це громадського осуду чи несприйняття такого вчинку: «*Та він зібрався звечора і пішов!.. Пішов! Та вже дівчина, то вже сі питала все...*» (с. Болотня) [2, арк. 48].

Цікавим також є те, що на Опіллі на «музики» могли вільно приходити хлопці зі сусідніх сіл, хоча для України загалом і Карпатського регіону зокрема [9, с. 145] таке явище є не зовсім типовим, позаяк парубки

виганяли зі «своєї музики» парубків, які надто часто навідувалися до них, або ж вимагали від них добрий могорич за право залищатися до «своїх дівчат» [12, с. 34]. Натомість на теренах Опілля напередодні «музик» один чи кілька хлопців ішли в сусідні села й повідомляли місцеву молодь про те, що в них будуть «музики», тобто заохочували відвідини їх, що сприяло комунікативним зв'язкам між молоддю: *«То ходили наші хлопці, давали таке “запрошення” на туди танці... Як у нас, приміром, була “музика”, то давали “запрошення” на другі сели. А вже тоді приходили хлопці навіть із трьох селів»* (с. Мала Горожанка) [1, арк. 25]. Щодо відвідування «музик» «чужими» парубками, то, як зазначила переважна більшість інформаторів, вони платили музикантам однаково з місцевими, проте звичай виставляти місцевій парубочій громаді «могорич» за право перебування на «музиці» та залищання до дівчат у досліджуваному етнографічному районі побутував украй рідко: *«Приходили й чужі, ну а як же? То з всіх сіл довкола сходилисі, як було чутка, що наші хлопці “музики” наїняли... Вни собі так гонорово йшли, їм музики марша грали і вни наперед йшли до музик і там їм щось давали. А такого, шоби хлопцям щось давали, то я такого не знаю... А як не мали гроший, аби заплатити, то могли дати музикантам по яйцеви. Казали: “Нате вам, хлопці, яйце, абись-ти файно нам співали!”, — таково сміялися»* (с. Тершаків Городоцького р-ну Львівської обл.) [1, арк. 4].

Водночас зауважимо, що відвідували «чужі музики» (ті, які відбувалися в сусідньому селі) лише хлопці; для дівчат така поведінка вважалася неприпустимою та аморальною й осуджувалася загальною сільською і молодіжною громадами: *«Но дівчата не приходили чужі на “музики”... Де би то йшли дівчата?.. То казали, шо то не пасує... Такого не було...»* (с. Подусів) [2, арк. 156]; *«Дівчата так не ходили... То чогось казали, шо то дівчині так іти нема чога... Дівчина мала скромна бути,*

би ніхто нічого за неї недоброго сказати не міг...» (с. Великий Любінь) [7, арк. 9].

Однак інколи навіть дівчата могли відвідувати «музики» в сусідньому селі без негативних для себе наслідків. Відбувалося це тоді, коли дівчина мала родину в тому селі, де відбувалися «музики», або коли «музики» там організували з нагоди храмового празника: *«Чи приходили дівчата на “музику” в сусіднє село? Не... З неї би сміялися і в селі... То хіба хто мав родину, прийшов до родини, та й там... А то так не ходили... Колись так не було, не, зовсім...»* (с. Брюховичі) [2, арк. 126]; *«Як у селі був якийсь празник, то сходилися на нього хлопці і навіть дівчата з сусідніх сіл на “музики”... Та там все “музики” були, та й всі сходилисі. Деколи то й погостити могли, як мала яку родину чи яку куліжанку в тому селі»* (с. Тершаків) [1, арк. 12].

У досліджуваній період музикантами були переважно уродженці одного села, які володіли різними музичними інструментами: *«Музики свої місцеві були... Ніхто їх не вчив...»* (с. Дмитре Пустомитівського р-ну Львівської обл.) [6, арк. 46]. Вони не мали відповідної освіти. Знання та навички гри на кожному музичному інструменті сини здебільшого засвоювали безпосередньо від батьків: *«Вони були з нашого села хлопці... Ті музики... І ми своїх музиків кликали. Старші, молодші, хто які був, так кликали...»* (м. Ходорів Жидачівського р-ну Львівської обл.) [5, арк. 34]; *«У нас ту були такі свої музиканти, і то всьо родина була... І тато, і потому сини його, і братя — всі якось до того сі надавали і дуже файно грали... І то ніхто спеціально сі не вчив на то-то... Якось троха самі від себе, троха їдно від другого вчилисі...»* (с. Великий Любінь) [7, арк. 4]; *«Вони [музиканти. — Р. Д.] були самоучки. То так як з природи вони троха мали... Може, щось троха хтось показав...»* (с. Тадані Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.) [4, арк. 8].

На теренах Опілля найманням музикантів займалася виключно парубоча громада. Роз-

плачувалися грішми. Потрібну суму хлопці збирали з усіх парубків, які були на «музиках», або ж виставляли музикантам за послугу «могорич»: *«Музикантам заплатити треба було... Хлопці збирали гроші. Не знаю, по кількох там збирали... Але переважно хлопці, дівчата не платили»* (с. Брюховичі) [2, арк. 121]; *«Хлопці могорич виставляли... А не платили. Колись то так не платили...»* (с. Стратин) [2, арк. 91].

Найпоширенішими танцями на досліджуваній території були «вальц», «полька», «фокстро», «козак»: *«Вальц, фокстро, полька, коломийка... Боже, що вже я ся нагуляла того козака!»* (с. Шайбівка) [2, арк. 2]. Усі ці танці були парними: *«Ну, я вам скажу, що то всі по парах танцювали — хлопець з дівчинов...»* (с. Тершаків) [1, арк. 4]. Запрошував на танець традиційно хлопець: *«Як танцювати, то він все прийшов, гарно вклонивсі і вже тоди просит [дівчину] до того танцю... І потанцювали, і вже потому він її подякував, і вона пішла стала собі межі дівчата, і тоди пішов другий хлопець... То так всьо дуже виховано було...»* (с. Великий Любінь) [7, арк. 4]. Цікаво також, що на Опіллі дівчина не мала права відмовитися від танцю з хлопцем, який її при всіх запрошував. Відмову дівчини трактували не лише як особисту образу хлопця, а й усієї парубочої громади села: *«Чого сі відмовляти?.. То дівчата свого дурного гонору чи чого там не показували... То хіба яка дурна дівка може зробити могла... Але такого не робили, дівчата скромні були»* (с. Великий Любінь) [7, арк. 4]. За таке хлопець міг «засоромити» дівчину при всіх, ударити чи навіть вигнати з «музик»: *«Та від танцю ніколи сі не відмовляли, то таке не мож було робити, за таке й набити могли і додому вигнати, а вдома ше й тато би насварив»* (с. Мала Горожанка) [1, арк. 17]. Дівчина та її батьки не мали морального права помститися кривднику, адже саме дівчину вважали винною в тому, що сталося: *«Бувало й таке, що не*

хтіла танцювати... Але в пику дістала... То колись в нас таке було — дівчата могли дістати за таке... Дістала в пику, якщо не пішла в танець... Ну, а чого вона не пішла?.. Чого гоноруваласі? Чого то вона мала завстидати його?.. То сі боялася признатисі, боялася сказати дома, що таку прикрість мала, бо ше й від тата могла дістати за таке...» (с. Шайбівка) [2, арк. 20].

Така дівчина певний час «музики» не відвідувала. Лише коли про той прикрий випадок забували, вона знову могла вільно приходити і танцювати: *«Було, що не хтіла йти танцювати... То він сказав музикам грати, музики грали марш, а її дали віник в руку... І випроводили за двері! А вже, як перейшов троха час, но вона знов приходила...»* (с. Брюховичі) [2, арк. 125]. Дівчата досить рідко відмовлялися від танцю, адже, крім певного покарання за такий вчинок, дівчині було соромно й неприємно, якщо вона на «музиках» не мала популярності й рідко танцювала: *«Та дівчата тільки хтіли, би хлопці брали до танцю, би не сиділа та й не дивиласі. Та то було встидно сидіти. Вже казали шо вже ї ніхто не хоче...»* (с. Липівці Миколаївського р-ну Львівської обл.) [1, арк. 108]. Часто самі хлопці не дозволяли парубкові фізично розправитися з дівчиною за відмову потанцювати з ним: *«Та то вже сами хлопці вступалисі все як таке шось було...»* (с. Оброшине Городоцького р-ну Львівської обл.) [7, арк. 21].

Якщо хлопець і дівчина вже були парою, то на «музиках» вони трималися переважно разом: *«Як уже хлопець і дівчина полюбилися, то чи вони завжди були разом на вечорницях чи “музиках”... Разом-разом. І на вечорницях, і на “музиці”. Відвів кавалер дівку, постояв, поговорив та й усьо, не так як тепер...»* (с. Гірське) [1, арк. 33]. Проте в досліджуваній нами період дівчина, з якою вже певний час дружив один хлопець, могла танцювати з іншим парубком, не «відпрошуючись» на танець у свого кавалера: *«Не, не питалисі дівчата дозволу. Часом були*

такі ревниві [хлопці], що могли шось сказати хлопець хлопцьови, а так, то не, не питалисі...» (с. Болотня) [2, арк. 28].

Після закінчення «музик» хлопці традиційно проводжали своїх дівчат додому: «То якщо вони любилися, то він її проводжав...» (с. Тершаків) [1, арк. 10]; «Ну, спеціально так не проводжали... Як котра дівка мала хлопця, то ясно, що він її проводив, а як котра не мала, то йшла собі сама чи з подружков яков...» (с. Ставчани Городоцького р-ну Львівської обл.) [7, арк. 39]. Водночас хоча в селі вже всі знали про те, що хлопець і дівчина є парою, з «музики» вони намагалися піти непомітно, тим більше небажаним було зустріти когось дорогою додому: «Як вже йшли до хати хлопець з дівчинов, котру собі сподобив, то так, аби ніхто не видів, бо то сі встидали того дуже» (м. Ходорів) [5, арк. 35]. Хлопець проводжав дівчину до самої хати або ж до її вулиці, де вони могли ще постояти разом. Більшість респондентів стверджувала, що батьки загалом негативно ставилися до того, що їхня дочка стоїть з хлопцем на вулиці. Якщо вони знали, що вона зустрічається з певним хлопцем і не заперечували їхніх стосунків, то не заважали молодим людям попроситися й домовитися про наступну зустріч: «А під брамов постояти могли... Та з півгодини десь. Бо якщо довше, то мама вже сварилисі: “Де ти так довго [була]? Я тобі казала довго не бути...”» (с. Бачів) [2, арк. 83]. Якщо ж батьки не схвалювали вибору доньки, то могли вийти з хати й розігнати пару, щоб по селу не пішов поголос про їхні стосунки, адже це могло серйозно нашкодити репутації дівчини: «Бо якби тато чи мама вчули, що вони собі там двоє стоять, то б сі сварили. Та не раз тато міг вийти та й до хати нагнати, аби з хлопцьом не стояла, бо то боялися, що люди будуть казати...» (с. Шайбівка) [2, арк. 20].

Дехто з інформаторів згадував, що після закінчення «музик» хлопець і дівчина могли йти разом ночувати: «Ну, та чула-м. Но,

та шо таке було., шо йшли ше десь разом після того... Але перше так трохи сі того бояли, але було й таке. Воно було, є і буде. І ніде сі від того не подінеш...» (с. Бачів) [2, арк. 57]. Традиційним місцем ночівлі молодих після завершення «музик» була стодола чи оборіг. Батьки не хотіли, аби дочка ночувала з хлопцем і мала з ним статеві стосунки, тому батько, якщо донька запізнавалася з «музик», ішов подивитися в стодолу чи на оборіг, щоб забрати її додому: «То колись були такі стодоли — і то там могли собі хлопець із дівчинов спати, так шо й мама з татом і не виділи того... Там си могли солому постелити, застеляли її собі плахтов, накривалисі там і спали... І вже там собі ночували... Та котрий тато вже знав, що то така година, то міг йти туди і шось сі придивити...» (с. Тершаків) [1, арк. 6]. Такі вчинки молоді засуджувалися як громадою, так і церквою. Однак дехто з інформаторів зауважував, що в разі, коли хлопець тривалий час зустрічався з дівчиною, батьки знали про це й не заперечували майбутнього шлюбу, він після завершення «музик» міг вільно приходити до неї додому і там ночувати: «Але вже як собі хлопець з дівчинов довго ходили, знали, шо він буде її брати, то він приходив до неї додому після тої “музики”...» (с. Тершаків) [1, арк. 18]; «Разом! В хату йшли! В неї в хаті, в ліжку, і то так файно було, як молодий був. Таке інтересне було!» (с. Колодруби Миколаївського р-ну Львівської обл.) [1, арк. 86].

Отже, традиційною формою дозвілля молоді на Опіллі у весняно-літній період була так звана музика, суть якої полягала переважно в організації танців молоді. На «музиці» молоді хлопці і дівчата мали можливість у неформальній та святковій атмосфері познайомитися, поспілкуватися, позалицятися, оцінити хореографічні, а інколи й вокальні здібності потенційних шлюбних партнерів, їхнє почуття гумору та поведження в молодіжному колективі, що відіграло важливу роль під час формування майбутніх сімей. Як

один з основних інститутів молодіжного дозвілля, «музика» на території Опілля мала і загальноукраїнські риси, і локальні особливості. Серед останніх можна назвати право відвідувати «музику» одруженим особам, літнім людям, дітям; існування інституту «запрошення» на танці молоді із сусідніх сіл; хореографічні особливості тощо. Основна мета «музики» полягала в об'єднанні молоді в єдиний колектив, що мав свою доволі чіт-

ку внутрішню структуру (так звані старші та молодші парубки), організаційні особливості, правила та норми поведінки, дотримуватися яких були зобов'язані всі учасники. Крім того, «музики» сприяли соціалізації молоді, дальшому дорослішанню й засвоєнню хлопцями і дівчатами шлюбного віку певних особливостей гендерної поведінки, що в майбутньому мало важливе значення для формування в них основних норм життя в соціумі.

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ ім. Івана Франка), ф. 119, оп. 17, спр. 448-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Миколаївському, Городоцькому, Пустомитівському р-нах Львівської обл. 6–16 липня 2012 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 122 арк.

2. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 474-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Перемишлянському р-ні Львівської обл., Рогатинському р-ні Івано-Франківської обл. та Бережанському р-ні Тернопільської обл. 4–15 липня 2013 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 188 арк.

3. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 514-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Турківському р-ні Львівської обл. 25–27 липня 2014 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 48 арк.

4. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 545-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Кам'янка-Бузькому р-ні Львівської обл. 1–10 вересня 2015 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 23 арк.

5. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 564-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Жидачівському р-ні Львівської обл. 1–3 липня 2016 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 56 арк.

6. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 565-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Пустомитівському р-ні

Львівської обл. 21–23 червня 2016 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 61 арк.

7. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 566-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Традиції дошлюбного спілкування української молоді», зібрані в Городоцькому р-ні Львівської обл. 5–10 липня 2016 р. Дяківнич Роксоланою Йосифівною), 45 арк.

8. Глушко М. Етнографічне районування української Галичини (за матеріалами наукових досліджень XIX – початку XX ст.) / Михайло Глушко // Галичина : Етнічна історія. Темат. зб. ст. – Львів, 2008. – С. 46–80.

9. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.) / Ганна Горинь. – Київ : Наукова думка, 1993. – 199 с.

10. Дикарев М. Збірки сільської молодіжні на Україні / Митр. Дикарев // Матеріали до української етнології. – Львів, 1918. – Т. 18. – С. 170–275.

11. Дикарев М. Програма до збирання відомостей про громади і збірки сільської молоді (вулицю, вечорниці, досвітки і складки) / М. Дикарев // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1900. – Т. 3. – С. 1–27.

12. Кувеньова О. Ф. Громадський побут українського селянства : історико-етнографічний нарис / О. Ф. Кувеньова. – Київ : Наукова думка, 1966. – 137 с.

13. Левицький О. І. Невінчані шлюби на Україні в XVI–XVII ст. / О. І. Левицький // Записки Українського наукового товариства в Києві. – Київ, 1908. – Кн. 3. – С. 98–107.

14. Левицький О. О семейных отношениях в Юго-Западной Руси в XVI–XVII веках / О. Левицький // Русская старина. – 1880. – Кн. II. – Т. 29. – С. 549–570.

15. *Левицкий Ор.* Обычные формы заключения браков в Южной Руси в XVI–XVII ст. / Ор. Левицкий // Киевская старина. – 1900. – Кн. 1. – Т. 68. – Отд. 1. – С. 1–15.
16. *Мазуркевич О. П.* Сільські молодіжні громади як школа етикетного виховання / О. П. Мазуркевич // Культура України / [за заг. ред. В. М. Шейка]. – Харків, 2013. – Вип. 43. – С. 110–118.
17. *Пономарьов А.* Традиції дошлюбного спілкування / Анатолій Пономарьов // Українці. Історико-етнографічна монографія : у 2 кн. / [за ред. А. Пономарьова]. – Опішне : Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – С. 409–419.
18. *Пуківський Ю.* Весняна календарно-побутова обрядовість українців історико-етнографічної Волині : монографія / Юрій Пуківський. – Львів, 2015. – 312 с., іл.
19. *Пуківський Ю.* Традиції дошлюбного спілкування молоді у волинян (на матеріалах весняного циклу народного календаря) / Юрій Пуківський // Народознавчі зошити. – 2011. – № 3. – С. 448–455.
20. *Пуківський Ю.* Шлюбно-любовні мотиви у великодніх традиціях бойків / Юрій Пуківський // Народна творчість та етнологія. – 2011. – № 6. – С. 99–106.
21. *Радович Р.* Традиційне сільське житло на Опіллі другої половини XIX – початку XX століть / Роман Радович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1995. – Т. 230 : Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 79–106.
22. *Сабан Л. С.* Народні танці / Л. С. Сабан // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – Київ : Наукова думка, 1987. – С. 353–362.
23. *Сумцов Н. Ф.* Досветки и посиделки / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. – 1886. – Т. 14. – С. 421–445.
24. *Чебанюк О.* Молодіжний календар у контексті традиційної культури українців / Олена Чебанюк // Народна культура українців: життєвий цикл людини. Історико-етнологічне дослідження : у 5 т. / [наук. ред. М. Гримич]. – Київ : Дуліби, 2010. – Т. 2 : Молодь. Молодість. Молодіжна субкультура. – С. 130–147.
25. *Чебанюк О.* Релікти архаїчних вірувань і ритуалів у деяких дівочих весняних іграх / Олена Чебанюк // Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 4. – С. 88–95.